

A BÜNTETŐ ÉS SZABÁLYSÉRTÉSI MEDIÁCIÓ JELENE ÉS JÖVŐJE

DR. SZEIBERLING TAMÁS*

A büntetőeljárások során alkalmazható közvetítői eljárás bevezetését az EU kötelezettségként írta elő a tagállamok számára. Elsődlegesen az áldozati érdekek védelmének erősítése céljából, illetve külön célként emelték ki, hogy az eljárással a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható alternatív lehetőségek körét tovább bővíthessék. Ekkorra már a hazai jogi szabályozásban erősen érezhető térhódítása volt a sértettközpontról igazságszolgáltatásra irányuló törekvéseknek, így a nemzetközi egyezmények elfogadásával és a civil szervezetek megerősödésével a klasszikus vádlott- és büntetéstől központról igazságszolgáltatás mellett a helyreállító igazságszolgáltatás alternatívája is megjelent. Több olyan hazai és nemzetközi kutatás is alátámasztotta ennek szükségességét, amelyek az áldozatoknak a bűncselekménnyel és annak következményeivel kapcsolatos véleményét tárták fel. Ilyen volt az Országos Kriminológiai Társaság 2002-2003-ban végzett áldozatkutatása is.

Mindezek eredményeként a büntetőeljárásról szóló törvény 2007. január 1. napjától nálunk is lehetővé tette a közvetítői eljárás alkalmazását egyes 3, illetve 5 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő vagyron elleni, személy elleni és közlekedési bűncselekmények kapcsán. Közvetítői eljárást csak a felek hozzájárulásával rendelhet el az ügyészség, illetve a bíróság, amennyiben a terhelt a vádemelésig elismerte a felelősségét, a felek hozzájárulásukat adták és nem áll fenn más kizáró körülmény.

2014. január 1. napjától hazánkban a szabálysértésekről, szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény megnyitotta a lehetőséget arra, hogy a kisebb súlyú szabálysértések esetében is lehetőség nyíljon a feleknek arra, hogy ügyüket közvetítői eljárás keretein belül rendezhessék. A törvény felnőtt korú eljárás alá vont személy vonatkozásában az elzárással is sújtható szabálysértések esetében ad lehetőséget a közvetítői eljárásra, míg a fiatalkorú eljárás alá vont személy esetében nincs ilyen korlátozás. A szabálysértési közvetítői eljárás kapcsán a legnagyobb kihívást a rövid, 30 napos eljárási határidő jelenti, amely nagymértékben megnehezíti az ügyek megszervezését és annak eredményességére is negatív módon van kihatással.

A közvetítői eljárás nem csak a sértetti érdekeket szolgálja hatékonyan, hanem az igazságszolgáltatás szerveit is tehermentesíti, valamint a társadalom szintjén is hasznosul azzal, hogy olcsóbb, gyorsabb, a felek érdekeit szem előtt tartó, az elkövető magatartását hosszútávon befolyásoló eljárást kínál a hagyományos büntetőeljárás, szabálysértési eljárás alternatívájaként, annak kiegészítéseként.

Az eljárásról szóló törvények szerint (Bktv., Szabs.tv.) a közvetítő egy, az elrendelőtől független harmadik fél, akinek a feladata, hogy semleges, de mindkét

* igazságügyi módszertani irányításért felelős helyettes államtitkár (Igazságügyi Minisztérium)

fél érdekeit egyenlő mértékben képviselve segítse a feleket abban, hogy megállapodásra jussanak. Ehhez neki kell megteremtenie a szükséges feltételeket, elsődlegesen a biztonságos környezetet, amelyben mindkét fél nyíltan, de egymást nem sértő módon képessé válik a történetek feldolgozására, a felelősségvállalásra és a szükségletek kifejezésére. A közvetítő nem ad tanácsot a megoldásra vonatkozóan, mivel csak a felek által létrehozott megoldás biztosíthatja hosszútávon annak betarthatóságát.

A büntetőügyi közvetítés intézményének bevezetésekor a pártfogó felügyelői szolgálat volt az a szerv, amely megfelelő szervezeti és szakmai kereteket adott, és amelyet mind az eljárásban részt vevő felek, mind az azt elrendelő szervek biztonságosnak ítélték meg.

A közvetítői feladatokat jelenleg a fővárosi és megyei kormányhivatalok igazságügyi osztályain dolgozó azon pártfogó felügyelők végzik, akik elvégezték a *büntető ügyekben közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelő képesítési követelményeiről* szóló 38/2015. (XII. 21.) IM rendeletben előírt minimum 2x30 órás alapképzést és részt vesznek az Igazságügyi Hivatal által működtetett mentori rendszerben. A büntetőügyi közvetítők mentorálási rendszere a jogintézmény bevezetése óta különleges biztosítéka a feladatot végző közvetítőknek arra, hogy megfelelő szakmai tapasztalattal és biztos szakmai segítő háttérrel végezhesék munkájukat. A kialakított rendszer nemzetközi szinten is egyedülálló módon segíti az egységes módszertani gyakorlatok megtartását és biztosítja a magas színvonalú és eredményes feladatellátást.

A mentorálás akár több hónapot is igénybe vehet, amelynek során a mentorált közvetítőnek minimum 15 kihívást jelentő ügyben kell részt venni 3 szakaszban (megfigyelői, társmediátori és önállósodási szakasz). A mentorálási folyamat lezárásaként írásbeli és szóbeli értékelést kap mentorától, illetve az értékelésben az Igazságügyi Hivatal szakterülettel foglalkozó szakügyintézője is részt vehet. A mentorálási rendszer helyi, régiós és országos szinten valósul meg. Országos szinten az Igazságügyi Hivatal mentorértekezleteket és esetmegbeszéléseket és képzéseket szervez. Mediátor képzést az Igazságügyi Hivatal fennállása óta két alkalommal szervezett, 2014. őszén 11 fő pártfogó felügyelő mediátor képzése valósult meg az „Összefogás az áldozatokért” című, TÁMOP 5.6.1. projekt keretein belül, majd 2016 tavaszán az IH Jogakadémia szervezésében, 24 fő pártfogó felügyelő részvételével valósult meg mediációs képzés.

Mentori értekezletek 2014. október 1. után

Az Igazságügyi Hivatal az igazságügyi szolgálatok, illetve az igazságügyi osztályok mentorai/vezető mediátorai számára 2015-ben két alkalommal tartott *országos mentori értekezletet* (január 14., október 15.). Az első alkalommal a szakmai egyeztetés fókuszában a közvetítői eljárások gyakorlati tapasztalatai és az eljárásokat szabályozó jogszabályi lehetőségek közötti anomáliák feltárása, igények megfogalmazása állt. A második mentori értekezlet apropója Prof. Dr. Vókó György, az Országos Kriminológiai Intézet igazgatójának felkérése volt. Az OKRI a mediáció

eredményességének vizsgálatára irányulóan végez kutatást, amelyhez a PFO háttéranyagok nyújtásával és a mediátorokkal történő fókuszbeszélgetés megszervezésével segítette az Intézet munkáját. A mentori találkozáson a mediátorok beszámolhattak az ügyészekkel folytatott kapcsolattartásukról és tapasztalataikról. 2016 folyamán egy alkalommal, 2016. január 27-én került sor mentori értekezlet tartására.

Közvetítő kijelölése, illetve kizárása

Büntető- és szabálysértési ügyekben egyaránt az elrendelő székhelye szerint illetékes pártfogó felügyelői szolgálat közvetítói tevékenységet végző pártfogó felügyelője folytatja le. Az ügyben eljáró közvetítőt a helyi szignálásra jogosult vezető jelöli ki, a legtöbb esetben a megyei vezető mediátorral/mentorral történő egyeztetést követően. A Bktv. 4. §-a tartalmazza a közvetítőre vonatkozó kizárási okokat:

„4. § (1) Közvetítőként nem járhat el,

a) aki az ügyben mint bíró, ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja járt el, valamint az ügyben eljáró vagy eljáró bíró, ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság tagjának hozzátartozója [Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 459. § (1) bekezdés 14. pont],

b) aki az ügyben mint terhelt, védő, továbbá sértett, magánfél, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz vagy vett részt, valamint aki ezek hozzátartozója,

c) aki az ügyben mint tanú, szakértő, illetőleg szaktanácsadó vesz vagy vett részt,

d) az a pártfogó felügyelő, aki pártfogó felügyelőként a terhelt vagy a sértett ügyében három éven belül eljár, vagy bármelyikük folyamatban lévő ügyében eljár, kivéve a közvetítói eljárás alkalmazásáról szóló döntés meghozatala előtt kért pártfogó felügyelői véleményt készítő pártfogó felügyelőt,

e) az az ügyvéd, aki a terhelt vagy a sértett ügyében három éven belül eljár, vagy bármelyikük folyamatban lévő ügyében eljár,

f) akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható.

(2) A közvetítő a vele szemben felmerült kizárási okot köteles a pártfogó felügyelői szolgálat vezetőjének haladéktalanul bejelenteni.

(3) A kizárási okot a sértett, a terhelt, valamint ezek képviselője is bejelentheti és indítványozhatja a közvetítő kizárását.

(4) A (3) bekezdésben megjelölt személy az (1) bekezdés f) pontjában szabályozott kizárási okot a meghallgatás megkezdése után csak akkor érvényesítheti, ha valószínűsíti, hogy a bejelentés alapjául szolgáló tényről a meghallgatás megkezdése után szerzett tudomást, és ha azt nyomban bejelenti.”

A feleknek lehetőségük van arra, hogy más közvetítő kijelölését kérik. A közvetítói megbeszélésre szóló idézés kézhezvétele, illetve a közvetítói megbeszélés megkezdése után a sértett, az elkövető, valamint ezek képviselője is észlelheti a kizáró körülményt. A résztvevők azonban arra a kizárási okra, amely szerint az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható el a közvetítőtől, a meghallgatás

megkezdése után csak abban az esetben hivatkozhatnak, ha valószínűsítik, hogy a bejelentés alapjául szolgáló tényről a meghallgatás megkezdése után szereztek tudomást, és ha azt ezután nyomban bejelentik. A kizárási okokra hivatkozva a közvetítő maga is kérheti más közvetítő kijelölését.

Az alábbi két eset fordulhat elő:

- a) Ha a kizáró ok *nem érinti valamennyi közvetítőt*, a kormányhivatalnak van lehetősége az osztályon belül, pártatlan, közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelőt kijelölni. Az érintett közvetítő a vele szemben felmerült kizárási okot köteles a kormányhivatal ügyrendjében foglaltaknak megfelelően a kormány megbízottnak, főosztályvezetőnek vagy az osztályvezetőnek haladéktalanul bejelenteni. A közvetítő kizárásáról a bejelentés címzettje a bejelentés kézhezvételétől számított három munkanapon belül határoz, és szükség esetén új közvetítőt jelöl ki. A kizárással érintett közvetítő bejelentés elintézéséig a közvetítő az ügyben nem járhat el. A kizárt közvetítő – ha korábban ezt még nem tette meg – az ügy iratait és az esetleges további, az ügygel kapcsolatos információkat átadja az újonnan kijelölt közvetítőnek.
- b) Ha a kormányhivatal *valamennyi közvetítőjével szemben* merül fel kizárási ok, a területi illetékességtől eltérő kormányhivatal közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelőjét kell kijelölni. Erre az esetre jellemzően előforduló példa, amikor a közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelők közvetlen munkakapcsolatban állnak az adott közvetítői ügy sértettjével vagy elkövetőjével, amelynek következtében okkal lehet feltételezni, hogy egyik mediátortól sem várható el az ügy elfogulatlan megítélése.

A kizárással érintett közvetítő bejelentés elintézéséig a közvetítő az ügyben nem járhat el.

Mentori rendszer

Jelenleg kb. 60 aktív mediátor végzi ezt a feladatot és többen a mentorálás szakaszában vannak. A megyékben tapasztalható folyamatos fluktuáció azonban ezt a szakterületet is érinti, így pontos létszámot nem tudunk meghatározni. Az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Osztályának egyik fontos feladata a mentori rendszer fenntartása és további erősítése. Kiemelendő, hogy a mediátorok – egy két kivételtől eltekintve – más pártfogó felügyelői feladatuk mellett végzik közvetítői tevékenységüket. A 2015-ben érkezett közvetítői ügyek száma 7200 eljárást jelentett. Az elmúlt 9 évben több mint 40.000 ügyben jártak el mediátoraink.

Az eljárás eredményességét kétféle számadattal mérjük, amely arányszámok a bevezetés óta jellemzik a jogintézményt. Eszerint a lezárt büntető mediációs ügyek 85%-ában a felek megállapodást kötnek és a megkötött megállapodások több mint 90%-át teljesítik is. A megállapodás elmaradásának oka, hogy a felek valamelyike, vagy akár mind a két fél nem jelenik meg a megbeszélésen. A feleknek a mediációs eljárástól való távolmaradásuknak több oka is lehet. A mediátorok csak feltételezik az alábbi okokat, hiszen a távolmaradt feleket nem kutatják fel. Vélhetően a felek úgy értékelik az eljárást, hogy az azon való részvételükhöz nem fűződik érdek. Néhány

esetben a mediációs ülés helyszínére történő beutazás költségének biztosítása is gondot okozhat. Ha nincs jelentős anyagi, nem biztos, hogy a sértett kellően motivált. A távolmaradt felek esetében a mediátor jelentést ír az elrendelő felé, melyben tájékoztatja az ügyészséget, illetve bíróságot a fél/felek távolmaradásáról, ezt követően a büntető-, vagy a szabálysértési eljárás tovább folytatódik.

Ez az indok még erősebben jelentkezik a szabálysértési ügyek kapcsán, amelyekben a megkötött megállapodások aránya mindössze 60%. A szabálysértési ügyek száma folyamatosan emelkedik, 2014 (1798) évhez képest 2015-ben már 2289 és 2016 első félévében ez a szám már 1333. A mediátorok minden esetben a szabálysértési ügyek tekintetében is az eredményességre törekednek. Az eredményességi mutató bizonyítja, ha egy szabálysértési ügyben már megállapodás születik, azt hasonlóan magas százalékos arányban teljesítik is a felek. Ugyanakkor a szabálysértési mediáció kapcsán megállapított rövid határidők, valamint sok esetben a szabálysértési érték alacsony összege kevésbé motiválja a feleket az eljáráson való megjelenésre.

A közvetítői eljárás, mind a büntető, mind a szabálysértési ügyekben kimagasló eredményeket ért el, amely *eredmények nagymértékben a mediátorok szakma iránti elköteleződésének köszönhető*. A szakmai elköteleződésre igazán jó példa a kihűlt konfliktusok kezelése. Gyakran előfordul, hogy a felek azzal a mondattal kezdik a megbeszélést, hogy gyorsan le szeretnék zárni a történeteket, hiszen már mindent megbeszéltek, nincs közöttük konfliktus, a terhelt bocsánatot kért, a sértettnek nincs semmilyen igénye. Ezekben a helyzetekben a közvetítői eljárásnak nem lehet a célja a múltban vájkálás, segíteni kell a feleket a gyors lezárásban. A mediátor felelőssége ezekben az esetekben, hogy meggyőződjön arról, hogy a konfliktus valóban kihűlt. Ilyenkor tisztázzuk a felelősséget és segítünk a feleknek megfogalmazni a tanulságokat. Sok esetben azonban a felek éppen azért viselkednek így, mert komoly indulatok, ki nem mondott érzelmek vannak a háttérben, amely éppen egy védekezési mechanizmus, amely arról szól, hogy ki se mutassam az érzelmeimet, mert elveszíthetem a kontrollt felettük.

Fontos megemlíteni az elrendeléseknek az arányszámait is. Egyrészt az ügyek legnagyobb százalékban az ügyészségektől érkeznek, elsődlegesen vagyon elleni bűncselekményekben, míg mindössze 21%-a személy elleni esetekben. Míg a terhelték életkorát tekintve mindösszesen 10%-ban fiatalok az elkövető. Ennek egyik oka, hogy az ügyészek a fiatalok esetében biztosítottabbnak látják a jogkövető magatartás elérését a vádemelés elhalasztása jogintézményének és mellette pártfogó felügyeletnek az elrendelésével. A szabálysértési mediációban az ügyek 95%-a a járásbíróságoktól érkezik, elsődlegesen tulajdon elleni szabálysértések kapcsán, a fiatalok eljárás alá vont személyek esetében az elrendelések aránya jóval magasabb, 20%.

Békítőkör

A békítőkör alkalmazására irányuló projekt bemutatása

2011 szeptembere és 2013 szeptembere között valósult meg Németország, Belgium és Magyarország partnerségében, a Tübingeni Egyetem vezetésével a „*Hogyan implementálható a „Békítőkör” konfliktuskezelői módszer a legalitás elvére épülő igazságszolgáltatási rendszerekbe?*” című pilot projekt. A magyarországi program keretében négy megyében, Békés, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Baranya megyékben szerveztek békítőköröket. A magyar konzorcium vezetője a Foresee Kutatócsoport volt az Országos Kriminológiai Intézettel, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériummal és a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálatával együttműködésben.

A békítőkör módszerének sajátosságai

Míg a büntetőügyi mediáció során az ügyek nagy száma miatt az előkészítésre nem tudnak nagy hangsúlyt fektetni a mediátorok, addig a békítőkörök esetén az eljárás ezen szakasza elengedhetetlen. Ha lehetőség adódik rá, személyesen kell beszélni a felekkel, de telefonos egyeztetésekre mindenképpen szükség van. Az előzetes egyeztetéseknek több célja is van.

Mindenekelőtt a *bizalomépítés* – a felek sokkal nyugodtabban érkeznek a megbeszélésekre, ha már ismerős az a személy, aki fogadja őket; a *felkészítés* – a felek pontosan tudják, hogy mi várható a megbeszélés során; a *támogató személyek* – a mediátor igyekszik feltárni és megerősíteni őket abban, hogy kik lehetnek azok a személyek, akik támogatni tudnák őket a megbeszélés során. Mindezeket követően cél bevonnani olyan egyéb személyeket, akik lakóhelyük, munkahelyük vagy más okból érintettek lehetnek az adott ügy kapcsán. A büntetőügyi mediációk során a legtöbb esetben az adott ügy, ha bővebb kört nem is, de a felek családját és baráti körét mindenképp érinthetik. Az ő bevonásuk, támogató személyként sokat segíthet a bűncselekmény mögött meghúzódó probléma (akár évtizedek óta fennálló konfliktusok) teljes körű feltárására, és végső soron ezen személyek is részt tudnak vállalni a megállapodások megvalósításában, amely vállalás történhet egy egész közösség felé is, nem kizárólag a sértett felé. Minden megbeszélést két körvezető (keeper) vezet. A megbeszélés során a felek, támogatóik és az egyéb személyek körben helyezkednek el a vezetők által meghatározott sorrendben. A vezetők is a körben foglalnak helyet. A kör a benne ülő személyek egyenrangúságát jelképezi. A vezetők ismertetik az eljárás lényegét, ellátják a feleket a szükséges információkkal és szabályokat állítanak fel a megbeszélés eredményessége érdekében, amelyekhez a résztvevők együttműködését kérik. Ezt követően bemutatják az eljárás egyik fontos eszközét, a talking piece-t (beszélő bot), amely mindig valamilyen, a vezetők által választott tárgy, amely egyrészt segít a megbeszélés levezetésében (ennek körbeadásával, mindig az a személy válaszol a feltett kérdésre, akinél a tárgy van) ezen felül fontos értéket képvisel, amit a keeperek tesznek hozzá a tárgy bemutatása során.

Ezt követően megkezdődik a beszélgetés, amely 4 fő téma köré épül:

Nyitókör: mindenki bemutatkozik, elmondja, hogy kinek a részéről, milyen minőségében van jelen.

Bizalom építés: a felek különböző értékeket sorakoztatnak fel, főként az alábbi kérdésre válaszolva: Mit vár el a körben ülő személyektől ahhoz, hogy nyíltan tudjon beszélni a történekről és arról, amit gondol az esettel kapcsolatban? Ilyen értékek az őszinteség, nyitottság, egyenrangúság, tisztelet stb. Sokszor már ebben a körben mély érzelmek szakadnak fel a felekből.

Eset feltárása: Mindenki elmondja, hogy mi történt. Általában mindenki válaszol a kör elején feltett kérdésre, aki úgy érzi nincs mit hozzátennie, továbbadja a tárgyat. Miután minden kérdés megválaszolásra került, sor kerülhet a negyedik szakaszra,

Az akcióterv kidolgozására: A felmerült kérdések, tények alapján mik a szükségletek az egyik oldalon és mik a lehetőségek a másik oldalon. Miután pontos megfogalmazásra kerültek az elvárások és a vállalások, egy zárókörrel zárul a megbeszélés, amely során mindenki lehetőséget kap arra, hogy kifejezze, hogy hogyan érzi magát a beszélgetés végén és mit gondol a másik félről, arról, ami a megbeszélésen történt. Ez a körvezetők számára egy olyan információt is hordoz, hogy valóban mindenkinek megnyugtatóan zárul az adott kör vagy sem. Ha itt újabb kérdések merülnek fel, újabb köröket indítunk ebben a témában.

Ezt követően sor kerül a megállapodás megszövegezésére és aláírására. Egy-egy megbeszélés akár 2-3 órán át is tarthat. De nem kizárt egy újabb megbeszélés összehívása sem.

Esetleírás

2012 februárjában került sor az első „Békítőkör” megszervezésére Nyíregyházán. Ez egy középiskolai kollégium 4 lakóját érintette. A 4 lány barátnő volt, mindaddig, míg az egyik lányról kiderült, hogy sorozatosan meglopta társait. Társai ruháit, különböző tárgyait és pénzt lopta el. Miután ez kiderült a terhelt fiatal másik iskolába került át. A felek nem találkoztak a megbeszélésig egymással. Már az előkészítő megbeszélések során kiderült, hogy valamennyi lányt nagyon mélyen érintették a történekek.

Az iskola részéről nem szerették volna, ha bárkit is bevonunk, mivel az iskola eddig sem volt támogató. (Csak a felek beleegyezésével kerülhet sor külső személyek bevonására.) Így a megbeszélésen a 3 lány sértett és 1-1 szülő, a terhelt és szülei, valamint a környezettanulmányt készítő pártfogó felügyelő és egy pszichológus vett részt. (Utóbbi bevonását az elrendelő határozat is indokolta, mivel a terhelt részéről már történt előzetes pszichológusi vizsgálat is.)

Már a második kör után mély érzelmek szabadultak fel a lányokban, valamennyien rendkívül nyíltan és őszintén és meglepő érettséggel beszéltek érzéseikről. A fő téma a bizalom és annak romba döntése volt. A terhelt kifejezte bocsánatát, amelyet sokáig nem tudtak elfogadni a sértettek, majd több kört követően a pszichológus adott magyarázatot kérdéseikre. Ez jelentet fordulópontot, innentől látták meg, hogy egy ilyen cselekedetet egyéb tényezők is befolyásolhatnak. A

sértettek ezt követően arról számoltak be, hogy valamennyien megkönnyebbültek és segítettek számukra ez a megbeszélés, míg a terhelt is hasonlóan nyilatkozott, mivel már régi vágya volt a lányok elé állni és elmondani nekik, hogy mennyire sajnálja a történeteket.

A megállapodásban a terhelt fél anyagi jóvátételt vállalt, valamint, hogy pszichológusi segítséget is igénybe vesz. A megállapodást teljesítette.